

Το δικαίωμα της ψήφου: Από τα σφαιρίδια και τα ψηφοδέλτια στην ηλεκτρονική ψηφοφορία

Οι εκλογές, λέγεται, είναι η γιορτή της δημοκρατίας. Και οι μαθητικές εκλογές είναι (ή θα έπρεπε να είναι) το ίδιο. Με αφορμή τις εκλογές για την ανάδειξη των μαθητικών συμβουλίων, ενημερώστε τους μαθητές και τις μαθήτριές σας για την ιστορία των μέσων και των διαδικασιών ψηφοφορίας και συζητήστε μαζί τους για το γεγονός πως η δημοκρατία ταυτίζεται με τη διεκδίκηση του καθολικού δικαιώματος της ψήφου. Συνδέστε τη συναρπαστική ιστορία του πώς ψηφίζουμε στις εκλογές με τη σημασία του δικαιώματος της ψήφου και τους δημοκρατικούς αγώνες για την κατοχύρωσή του.

Υπενθυμίστε στους μαθητές ότι η λειτουργία των μαθητικών κοινοτήτων δεν είναι αυτονόητη και δεδομένη, όπως ένα φυσικό φαινόμενο. Το γεγονός ότι καλούνται να ψηφίσουν για την ανάδειξη αντιπροσώπων σημαίνει ότι ζουν σε μια χώρα με δημοκρατικές αρχές και αξίες. Δηλαδή, σε μια χώρα όπου οι ίδιοι οι πολίτες της αποφασίζουν για όσα τους αφορούν. Ενημερώνονται, συζητούν, αποφασίζουν, εκλέγουν. Εκλέγουν εκείνους που θα κάνουν πράξη τις αποφάσεις τους. Δεν ήταν πάντα έτσι, δεν είναι παντού σήμερα έτσι.

1. Η ιστορία των μέσων ψηφοφορίας

Ψήφος κυριολεκτικά σημαίνει το μικρό λειασμένο λιθάρι (όπως και στη λέξη ψηφιδωτό), που χρησιμοποιούσαν οι δικαστές στα δικαστήρια της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας, προκειμένου να δηλώσουν κάθε φορά την επιλογή τους στην υπόθεση που συζητούσαν.

Σήμερα, η ψήφος είναι το μέσο που χρησιμοποιείται, σε μια συντεταγμένη πολιτεία, προκειμένου να δηλώσει ο πολίτης - ψηφοφόρος τη βούλησή του, στο πλαίσιο μιας εκλογικής διαδικασίας.

α) Τα μέσα ψηφοφορίας στο νεοελληνικό κράτος

Στη χώρα μας, ως μέσα ψηφοφορίας έχουν χρησιμοποιηθεί το ψηφοδέλτιο και το σφαιρίδιο, ενώ πριν από την Επανάσταση, κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, επικρατούσε η προφορική και φανερή ψηφοφορία στις συνελεύσεις των τοπικών κοινοτήτων, των λεγόμενων δημογεροντιών.

Το ψηφοδέλτιο το εισήγαγαν στην Ελλάδα οι Βαυαροί. Πρωτοχρησιμοποιήθηκε στις πρώτες δημοτικές εκλογές του 1834, καθώς και στις πρώτες γενικές βουλευτικές εκλογές του 1844, μετά από την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Ήταν λευκό και ο ψηφοφόρος σημείωνε χειρόγραφα τον υποψήφιο της επιλογής του. Το χειρόγραφο ψηφοδέλτιο καταργήθηκε με το Σύνταγμα του 1864, επειδή οι περισσότεροι Έλληνες ήταν αναλφάβητοι και συνεπώς ήταν εύκολο να χειραγωγούνται από τους τοπικούς κομματάρχες.

Από τότε και για περίπου 60 χρόνια, ύστερα από εισήγηση των Επτανησίων βουλευτών, ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε το **σφαιρίδιο**. Ήταν ένας μολυβένιος βόλος, τον οποίο ο ψηφοφόρος έριχνε σε μια κάλλη χωρισμένη σε δύο χώρους, έναν για το ΝΑΙ και έναν για το ΟΧΙ, ανάλογα με το αν ήθελε να υπερψηφίσει ή να καταψηφίσει έναν υποψήφιο. Πίσω από την κάλλη, η οποία ήταν κατασκευασμένη έτσι που να μην μπορεί κανείς να δει σε ποιο χώρο της έριχνε το σφαιρίδιό του ο ψηφοφόρος, στεκόταν ο αντιπρόσωπος του υποψηφίου. Η συνταγματική κατοχύρωση της «διά σφαιρίδιων ψηφοφορίας» είχε σκοπό τη διασφάλιση της μυστικότητας, μετά την εμπειρία των επτά νόθων εκλογών της οθωνικής περιόδου, στις οποίες χρησιμοποιούνταν ψηφοδέλτια.

Το Σύνταγμα του 1864 προέβλεπε την ταυτόχρονη, σε όλη την επικράτεια, διεξαγωγή των εκλογών και ο εκλογικός νόμος όριζε τη διάρκειά τους σε τέσσερις «σκολάσιμες» ημέρες, αργίες δηλαδή, εκ των οποίων η μία έπρεπε να είναι Κυριακή. Μέχρι τότε, από το 1844, οι εκλογές διεξάγονταν τμηματικά σε διαφορετική ημερομηνία για κάθε εκλογική περιφέρεια και διαρκούσαν επίσημα οκτώ ημέρες, με προφανείς τις δυνατότητες αλλοίωσης της εκλογικής βούλησης και των αποτελεσμάτων. Χαρακτηριστικά, οι πρώτες βουλευτικές εκλογές κράτησαν 4 ολόκληρους μήνες, από το Μάιο έως τον Αύγουστο του 1844.

Το 1877, με το νέο εκλογικό νόμο ΧΜΗ', αποφασίστηκε η ψηφοφορία να διαρκεί μία μόνο ημέρα, «ήτις έσται Κυριακή», κάτι που ισχύει μέχρι σήμερα.

Τη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα τα πράγματα άλλαξαν. Στο Σύνταγμα του 1911, που φέρει τη σφραγίδα του Ελευθερίου Βενιζέλου, δεν συμπεριλήφθηκε η διάταξη για το σφαιρίδιο και αφέθηκε στον κοινό νομοθέτη η πρωτοβουλία να ορίσει με νόμο το μέσο ψηφοφορίας. Το έντυπο ψηφοδέλτιο επανήλθε στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές του 1914 και από τις βουλευτικές εκλογές του 1926 είναι πάγια το μέσο ψηφοφορίας (μαζί με τον σταυρό προτίμησης) που χρησιμοποιείται έως και σήμερα.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί μια γενικότερη αποτίμηση των εκλογών στο νεοελληνικό κράτος, όπως διατυπώνεται από τον Νίκο Αλιβιζάτο: «από τις εκλογές για την ανάδειξη Εθνοσυνέλευσης την 3η Σεπτεμβρίου 1843 ως το 2010, διεξήχθησαν στην Ελλάδα 62 βουλευτικές εκλογές [αν προσθέσουμε και τις διπλές του 2012, 64] με καθολική κατ' αρχήν ψηφοφορία και υψηλότατα ποσοστά συμμετοχής επί του συνόλου των εγγεγραμμένων. Ποσοτικά η επίδοση αυτή, δηλαδή εκλογές κάθε 2,7 χρόνια είναι σημαντική για τα δυτικοευρωπαϊκά δεδομένα και εκπληκτική για τα βαλκανικά». Αν μάλιστα αφαιρέσει κανείς εκείνες που θα μπορούσαν να θεωρηθούν μη γνήσιες «είτε λόγω βίας και νοθείας, είτε λόγω αποχής σημαντικής μερίδας των αντιπολιτευομένων» και που «δεν ξεπερνούν τις 14», τότε διαπιστώνει ότι «και με ποιοτικά κριτήρια, η εκλογική μας ιστορία είναι σημαντική, αφού ελάχιστες χώρες διεκδικούν τόσο υψηλό ποσοστό έντιμων εκλογικών αναμετρήσεων με καθολική ψηφοφορία επί του συνόλου των πολιτών».

β) Τα μέσα ψηφοφορίας σε άλλες χώρες

Η πρώτη χρήση χάρτινου ψηφοδελτίου στη νεότερη εποχή έγινε στη Βόρεια Αμερική, στην αποικία της Μασαχουσέτης, για την εκλογή πάστορα σε προτεσταντική εκκλησία του Σάλεμ το 1629.

Από τότε σταδιακά η χρήση του λευκού ψηφοδελτίου γενικεύτηκε σε όλες τις χώρες που καθιέρωναν συστήματα ψηφοφορίας και αντικαταστάθηκε από το τυπωμένο ψηφοδέλτιο κατά τον 20ό αιώνα.

Στις ΗΠΑ, ήδη από τον 19ο αιώνα, γίνονταν προσπάθειες για την κατασκευή και χρήση συσκευών και μηχανών, με σκοπό την απλούστερη και ταχύτερη ψηφοφορία.

Έτσι, από τη δεκαετία του 1990, οι ΗΠΑ, αλλά και χώρες όπως η Βραζιλία, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ολλανδία και η Ινδία, εγκατέλειψαν το χάρτινο ψηφοδέλτιο, δοκίμασαν πειραματικά και καθιέρωσαν σταδιακά την ηλεκτρονική ψηφοφορία, χρησιμοποιώντας κατά κανόνα ειδικές ηλεκτρονικές συσκευές ψήφου που τοποθετούνται στα εκλογικά τμήματα.

2. Το καθολικό δικαίωμα ψήφου και η δημοκρατία

Το καθολικό δικαίωμα ψήφου κατακτήθηκε σε δύο φάσεις: Κατά την πρώτη φάση, στη διάρκεια του 19ου αιώνα, είναι η ιστορία της διεκδίκησης για την άρση των εμποδίων, κυρίως περιουσιακών, προκειμένου όλοι οι ενήλικες άνδρες να έχουν το δικαίωμα να ψηφίζουν στις εκλογές. Κατά τη δεύτερη φάση, από τα τέλη του 19ου αιώνα, και κυρίως κατά τη διάρκεια του 20ού, ταυτίζεται με τη διεκδίκηση για την επέκταση αυτού του δικαιώματος και στις γυναίκες.

Είναι αξιοσημείωτο ότι μερικές από τις χώρες που κατοχύρωσαν νωρίς το καθολικό εκλογικό δικαίωμα των ενήλικων ανδρών, καθυστέρησαν πολύ να κάνουν το ίδιο για το γυναικείο πληθυσμό τους. Εντυπωσιακότερη περίπτωση αποτελεί η «αρχαιότερη Δημοκρατία» του πλανήτη, η Ελβετία, στην οποία ενώ όλοι οι ενήλικες άνδρες ψηφίζουν χωρίς περιορισμούς από το 1848, οι γυναίκες απέκτησαν αυτό το δικαίωμα σε ομοσπονδιακό επίπεδο μόλις το 1971. Ανάλογα ισχύουν και για τη Γαλλία, με αντίστοιχες χρονολογίες το 1848 και το 1955, αλλά και για την Ελλάδα: 1864 και 1952. Δηλαδή, μεσολάβησαν αντίστοιχα σε κάθε χώρα 123, 107 και 88 χρόνια, προκειμένου το καθολικό δικαίωμα ψήφου να γίνει πραγματικά καθολικό.

Όλα αυτά σημαίνουν ότι χρειάστηκαν πολλά χρόνια, πολλές κινητοποιήσεις, διεκδικήσεις και ιδεολογικοί αγώνες, προκειμένου να συμπεριληφθούν στην έννοια του ανθρώπου και του πολίτη, που διακήρυξε η Γαλλική Επανάσταση του 1789, όλες οι τάξεις, τα φύλα, οι θρησκείες και οι φυλές - όχι μόνο οι λευκοί, άρρενες, Ευρωπαίοι, χριστιανοί, φορολογούμενοι, αρχηγοί οικογενειών.

Χρειάστηκε κυρίως το σοκ του ναζισμού και του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, με τα δεκάδες εκατομμύρια νεκρών και το άγος του Ολοκαυτώματος, προκειμένου στη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, η έννοια άνθρωπος να αποκτήσει την αυτονομία για μας σήμερα καθολικότητά της.

Αυτό όμως, δυστυχώς, δεν σημαίνει ότι το καθεστώς της καθολικής ψήφου και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει σήμερα να θεωρείται δεδομένο για όλες τις χώρες του πλανήτη.

Μπορεί η αναπτυγμένη δημοκρατία να μην είναι ένα προϊόν πολυτελείας για πλούσιες χώρες, αλλά εξακολουθεί να είναι ένα αγαθό στο οποίο συμμετέχει ένα μέρος μόνο του παγκόσμιου πληθυσμού, μας υπενθυμίζει ο Manfred Schmidt.

Αυτό επιβεβαιώνεται, για παράδειγμα, από τις τελευταίες έρευνες της Freedom House, μιας οργάνωσης που ιδρύθηκε το 1941 και η οποία διενεργεί από το 1972 διεθνείς συγκριτικές μετρήσεις του βαθμού εξέλιξης της δημοκρατίας και της ελευθερίας σε όλα τα ανεξάρτητα κράτη του πλανήτη. Σύμφωνα με την έρευνα του 2012, από τις 195 χώρες για τις οποίες η οργάνωση έχει στοιχεία, μόνο 90 κατατάσσονται στις ελεύθερες και δημοκρατικές: Λιγότερες, δηλαδή, από τις μισές, στις οποίες κατοικούν περίπου 3 δισεκατομμύρια άνθρωποι, έναντι των πλέον των 7 δισεκατομμυρίων κατοίκων του πλανήτη.

Συνοψίζοντας, το καθολικό δικαίωμα ψήφου κάθε άλλο παρά ως αυτονομία και ως καθολικό θα πρέπει να το σκεφτόμαστε: Η ιστορία του δεν ξεπερνά ούτε 200 χρόνια ανθρωπίνης ιστορίας ενώ η γεωγραφική του εξάπλωση σήμερα δεν αφορά ούτε καν έναν στους δύο ανθρώπους.

Παρά το γεγονός ότι οι εκλογές δεν αρκούν φυσικά από μόνες τους για τη σωστή λειτουργία της δημοκρατίας, δεν μπορεί να αγνοήσουμε ότι αποτελούν για την ύπαρξή της απαραίτητη προϋπόθεση.

Κατά τη διεξαγωγή των μαθητικών εκλογών στο σχολείο δεν μπορεί να μη θέτουμε τους μαθητές ενώπιον των δεδομένων που εδώ συζητήθηκαν και να μην τους εμπλέκουμε σε προβληματισμούς σαν αυτούς που προεκτέθηκαν.

ευνέχεια →

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Τα κριτήρια ελέγχου των πολιτικών ελευθεριών

Οι πληροφορίες που συνήθως συλλέγει η Freedom House, προκειμένου να ελέγξει την κατάσταση των πολιτικών ελευθεριών, αφορούν τρία επίπεδα της πολιτικής:

1) Εκλογική διαδικασία

- α) Η εκτελεστική εξουσία και οι εκπρόσωποι του λαού να προέρχονται από ελεύθερες και δίκαιες εκλογές.
- β) Να υπάρχει ισότητα ευκαιριών στην προεκλογική εκστρατεία, δίκαιος εκλογικός νόμος, καθώς και δίκαιη καταχώριση και καταμέτρηση ψήφων.

2) Πλουραλισμός και πολιτική συμμετοχή

- γ) Να μπορεί ο λαός να οργανώνεται ελεύθερα σε πολιτικά κόμματα ή ανταγωνιστικές πολιτικές ομάδες της επιλογής του, στα πλαίσια ενός συστήματος που επιτρέπει την άνοδο και πτώση των κομμάτων και των ομάδων.
- δ) Η αντιπολίτευση να έχει ένα σημαντικό ποσοστό ψήφων και τη ρεαλιστική δυνατότητα να ανέλθει με εκλογές στην εξουσία.
- ε) Οι πολιτικές επιλογές του λαού να μην καθορίζονται από τον στρατό, δυνάμεις του εξωτερικού, θρησκευτικές ιεραρχίες, οικονομικές ολιγαρχίες ή άλλες ισχυρές ομάδες.
- στ) Οι πολιτιστικές, εθνικές, θρησκευτικές και άλλες μειονότητες να έχουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα και ευκαιρίες εκλογικής εκπροσώπησης.

3) Η λειτουργία της κυβέρνησης

- ζ) Οι ελεύθερα εκλεγμένες Βουλή και Κυβέρνηση να καθορίζουν τις πολιτικές της χώρας.
- η) Η Κυβέρνηση να είναι απαλλαγμένη από μια διάχυτη διαφθορά.
- θ) Η Κυβέρνηση να λογοδοτεί στο εκλογικό σώμα, για το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ των εκλογών, και να λειτουργεί με τρόπο ανοικτό και διαφανή.

Με τον συνυπολογισμό αντίστοιχων κριτηρίων για τα ατομικά δικαιώματα και το κράτος δικαίου (χωρίς τα οποία είναι αδύνατον να υπάρξει πολιτική ελευθερία και πραγματικά δίκαιες εκλογές), οι χώρες κατατάσσονται σε τρεις κατηγορίες: ελεύθερες, μερικώς ελεύθερες και ανελεύθερες.

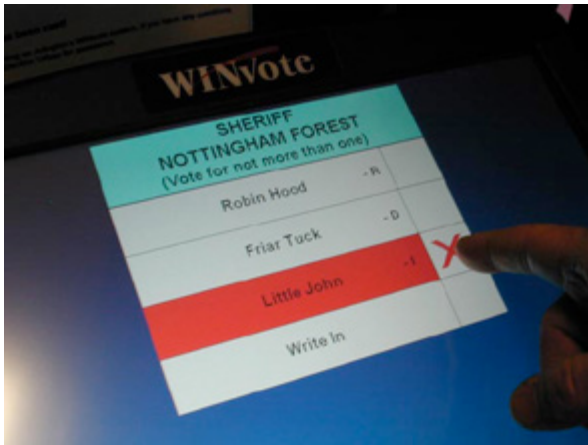
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Οι βασικές αρχές για την ψηφοφορία, σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα

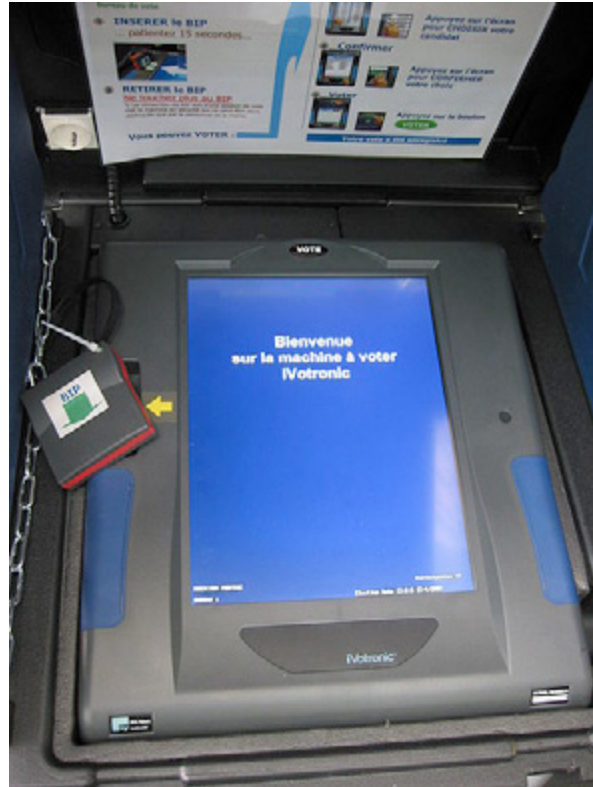
- α) **Η αρχή της καθολικής ψηφοφορίας:** από το εκλογικό σώμα αποκλείονται μόνον οι πολίτες εκείνοι που δεν συγκεντρώνουν τις ελάχιστες προϋποθέσεις που θέτει, με αποκλειστικό τρόπο, το Σύνταγμα (ηλικία, καταδίκες για ορισμένα εγκλήματα, δικαστική συμπαράσταση). Ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να προβλέψει επιπλέον λόγους στέρησης του δικαιώματος της ψήφου.
- β) **Η αρχή της ισότητας της ψήφου,** που εξειδικεύεται σε δύο επιμέρους αρχές: ότι κάθε πολίτης διαθέτει μόνον μία ψήφο και ότι όλες οι ψήφοι είναι νομικά ισοδύναμες.
- γ) **Η αρχή της άμεσης ψηφοφορίας:** δεν μεσολαβεί κάποια άλλη βούληση μεταξύ του εκλογέα και του αποτελέσματος της εκλογής. Με άλλα λόγια, δεν είναι δυνατόν οι εκλογείς να εκλέξουν κάποιους «εκλέκτορες» οι οποίοι με τη σειρά τους θα εκλέξουν τους βουλευτές.
- δ) **Η αρχή της μυστικότητας της ψήφου:** με την αρχή αυτή εξασφαλίζεται το ότι η εκλογική βούληση του εκλογέα δεν θα γίνει γνωστή σε τρίτους.
- ε) **Η αρχή της υποχρεωτικής ψηφοφορίας:** η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος είναι υποχρεωτική. Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι με τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 καταργήθηκε η πρόβλεψη για νόμο που θα επιβάλλει ποινικές κυρώσεις στον εκλογέα που δεν θα λάβει μέρος στις εκλογές.
- στ) **Η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των εκλογών σε ολόκληρη την επικράτεια:** με το αναθεωρημένο άρθρο 51 παρ. 4 του Συντάγματος, η αρχή αυτή μπορεί να καμφθεί για εκλογείς που βρίσκονται στο εξωτερικό, αρκεί να τηρείται η αρχή της ταυτόχρονης καταμέτρησης και ανακοίνωσης των αποτελεσμάτων.
- ζ) **Η αρχή της αυτοπρόσωπης άσκησης του εκλογικού δικαιώματος** ισχύει, πλέον, μόνον για τους εκλογείς που βρίσκονται στην Επικράτεια. Το αναθεωρημένο άρθρο 51 παρ. 4 του Συντάγματος προβλέπει τη δυνατότητα στους εκλογείς που βρίσκονται στο εξωτερικό να ασκούν το εκλογικό τους δικαίωμα «με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο».

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Ηλεκτρονικές συσκευές ψηφοφορίας

Μηχανή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στο Άρλιγκτον της Βιρτζίνια (ΗΠΑ)

Μηχανή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στις γαλλικές προεδρικές εκλογές του 2007

Μηχανή ηλεκτρονικής ψηφοφορίας στη Βραζιλία

Μηχανή ψηφοφορίας για τις ινδικές εκλογές

